Grigore Brâncuş

SINTAXA POPULARĂ ÎN *LA LILIECI*

Sintaxa textelor din *La Lilieci* urmează unei gândiri expozitive, proprii vorbitorului simplu, creator al valorilor elementare de limbă populară. La nivelul strict al frazei, această proprietate se exprimă prin dominarea coordonării şi a juxtapunerii, adică propoziţiile se succed, mecanic, în ordinea stărilor referente. Lipsesc aproape cu totul frazele cu subordonate în etaj, specifice limbajului deducţiilor logice.

1. O caracteristică privind coordonarea în textele din *La Lilieci* sunt propoziţiile scurte legate prin *şi* narativ, ca în povestirile populare şi în relatarea vorbită a faptelor de viaţă. Conjuncţia *şi* în structura unei fraze are şi rolul de a exprima succesiunea logică a acţiunilor. În cursul povestirii, *şi* segmentează textul, având şi valoarea pauzelor prin care vorbitorul se asigură, intuitiv, de receptarea exactă a celor comunicate. Iată un scurt exemplu[1]: „Să-mi aduci mie o aţă de iţă. / Ei, eram cu credinţă. *Şi* i-am adus-o. / *Şi*-a sucit-o, *şi*-a-nvârtit-o. / *Şi*-a-nghebejit-o, *şi*-a-ncurcat-o / *Şi*-a rămas atât. Era de şapte palme. / *Şi* la urmă a băgat-o-ntr-o nucă. / *Şi* mi-a dat-o de-am pus-o la un căprior" (IV, 49).

Din cele douăsprezece propoziţii, opt sunt coordonate prin *şi*, la care s-ar adăuga *de*, o conjuncţie care aici nu e departe de valoarea unei copule. Propoziţiile sunt scurte, de aceea domină verbele, ale căror determinări sunt puţine, mai frecvent fiind obiectul direct redat printr-un pronume (care e, la rândul lui, o marcă a conciziei). În întregime, textul se identifică cu o expunere în limba vorbită din mediul rural, aceasta fiind, de fapt, o variantă a limbii populare.

Rememorările, cu întâmplări şi portrete, sunt exprimate cu o mare simplitate, prin fraze concise, cu numeroase propoziţii principale fără încărcături lipsite de semnificaţie; în general, nu apar subordonatele. E un stil comprimat până la esenţe, ca în exemplul: „Nistor era un om mic şi amărât, / C-un păr aşa mare, vâlvoi. / Dacă mânca mămăligă şi lingea sare ! Îi murise muierea. / L-a avut pe Ion Nistor, pe care l-aţi apucat. / Un om de treabă. I-a lăsat opt stânjeni de pământ. / Muşca din ceapă, trăgea cu limba pe sare / Şi mânca. Şi-aşa trăia el. / Vindea fânul şi vacile le ţinea prin pădure. / Vaci slabe ca ale lui şi ale lui Grigore al Popii / Nu mai avea nimeni" (IV, 60). E un text foarte concis, constituit mai ales din propoziţii principale. Portretizarea conţine elemente subiective, de participare afectivă a povestitorului:

[1] Folosim textele stabilite şi îngrijite de Sorina Sorescu, vol. I–II, 2010, Jurnalul Naţional.

LR, LXI, nr. 3, p. 298–303, Bucureşti, 2012

BDD-A495 © 2012 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:59 UTC)

adverbul *aşa*, *dacă* exclamativ, o atributivă explicativă, şirul lung de verbe la imperfect, absenţa verbului copulativ, frecvenţa pronumelor, topica inversă (mai ales a obiectului direct). Fondul lexical este vechi, doar câteva cuvinte nu sunt de origine latină: *vâlvoi*, *treabă*, *stânjen*, *slab*, *a trăi*.

Povestirea unei întâmplări care declanşează stări emoţionale surpinzătoare e făcută cu mare zgârcenie de limbaj: propoziţiile sunt foarte scurte, aproape toate principale, cu *şi* narativ frecvent; domină verbele la perfectul compus, timpul acţiunilor punctuale, verbe care ţin de fondul esenţial al vocabularului. Acesta e cazul poeziei Ghiţă Zamfir (II, 223), un tablou cutremurător al unei crime pornite de la o ceartă în cârciumă: „*Era* cârciuma lui Chirţu. / Şi *s-au dus* Ghiţă Zamfir / Şi cu Gheorghe Roncea, veri buni. / Şi-atunci, de Anul Nou, / *S-au luat* la ceartă acolo. / *Au plecat*. / Şi când *au plecat* acasă, văru-su Gheorghe / *A rupt* o stinghie de la pod, / *I-a dat* pe la spate în cap. / Şi sânge *n-a ieşit* o ţâră. / Muierea *n-a ştiut* nimic. / El *s-a dus* acasă, *s-a descălţat* şi *n-a zis* nimc, / Şi-*a pus* ciorapii pe sobă, *să se usuce*. / Şi dimineaţa *s-a dus* un fiu al lui Dorel al lui Bălteanu / Şi-*a-ntrebat*-o pe Cica: / – Naşă, ce-*a făcut* moşu Ghiţă, / *I-a fost rău* azi-noapte ? / Că l-*a bătut* rău ăla. / – Care ? Că *n-a spus* nimic. / – Gheorghe Roncea. / – *Nu ştiu*, că *nu se mai sculă*. / *S-au dus* la el şi l-*au găsit* ţeapăn.”

Am subliniat verbele. Stilul e foarte concentrat, propriu relatărilor în limba vorbită. Verbele sunt la perfectul compus şi aşezate, de regulă, la începutul propoziţiei, semn că în toată naraţiunea importante sunt acţiunile propriu-zise (*era* e un imperfect narativ); în dialog, apare şi o formă de perfect simplu pentru o acţiune foarte recentă. La nivelul frazei, de remarcat temporala de reluare cu *când* (caracteristică povestirilor) şi subordonatele cu *că* ale căror regente sunt numai presupuse.

De asemenea, întâmplările petrecute demult în sat sunt povestite cu o simplitate verbală extraordinară, într-un limbaj foarte concentrat, cu fraze scurte în care domină raporturile de coordonare. Propoziţiile subordonate sunt puţine şi de nivelul unei expresii elementare, ca în textul care urmează: „Muma lui Nae era de la Floreşti, / Fata lui Mitruş Nică, foarte bogat. / Şi mai avea ea un frate / Care era perceptor. / Iar ăla era foarte rău. / Şi cotea beuturile, cât au cârciumarii în beciuri. / Si atunci, într-o noapte, a luat o lumânare, / A intrat în gârliciul beciului, la urmă în beci / Să cotească un butoi de spirt. / Şi când a apropiat lumânarea, să vadă, / A luat foc butoiul şi-ars acolo în beci, / Cu casă cu tot”. (II, 258).

În numeroase texte din *La Lilieci* sunt frecvente explicaţiile suplimentare în legătură cu persoanele, locurile şi diferitele întâmplări din trecutul satului. Aceste insistente referiri sunt proprii comunicării orale, stilului expozitiv, expunerii faptelor concrete din istoria comunităţii rurale. Ele atrag interesul emoţional al celui care ascultă: „Şcoala era pe locul lui Gheorghe Bonţa şi la ea zidiseră / Ilie şi Ion Ţuruc, doi fraţi, meşteri zidari, veniţi din / Negoieşti. Ion Ţuruc e străbunicul meu. / Iar Ilie a fost tatăl a trei fete: / Liţa, Lia (muma alei lu Trică-a lui Gogu) şi Anica / (Muma lui Ilie-al Anicăi). / Ăştia din Negoieşti erau săraci, pe moşie boierească, grecească, / Stăteau acolo, în Gura Vocnii, o vâlcea când cobori / În Amaradia. / Acolo era şi-o bisericuţă, mititică, aşa cam cât o cameră, / Şi-o fântână cu trei

BDD-A495 © 2012 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:59 UTC)

izvoare, o cişmea" (III, 328). Alt exemplu: „Şi lui Ion Ţurcu i-a murit nevasta. / Şi-a luat-o pe Ioana asta. Era tânără şi ţeapănă, / O femeie voinică şi frumoasă şi cu putere. / Şi-a făcut cu ea o fată, pe Domnica, / De-a murit la 27 de ani, măritată" (III, 330).

Sunt propoziţii scurte, aproape toate principale. Accentul în text cade pe substantive (nume de persoane, de locuri sau nume comune), urmate de numeroase determinări. Ca în multe alte cazuri, povestirea se sprijină pe unele elemente cunoscute ascultătorului; de aci participarea etică a acestuia la şirul relatării.

2. Conjuncţiile subordonatoare cele mai obişnuite în structura frazei din *La Lilieci* sunt *că*, *dacă* şi *de*, situaţie aidoma sintaxei limbii vorbite. Nu am luat în seamă adverbele şi pronumele relative, precum şi conjuncţia *să* (*ca să*), marcă de conjunctiv. Cele trei conjuncţii ne interesează aici numai prin valorile speciale pe care le au în limba vorbită.

Că apare frecvent, introducând nu numai toate felurile de subordonate, ci, deseori, chiar propoziţii principale.

Notăm mai întâi faptul că, în textele pe care le analizăm, există fraze, în vorbirea dialogată, compuse dintr-un şir lung de propoziţii introduse prin *că*, fără ca aceasta să creeze impresia unei repetiţii inutile. Iată un exemplu: „– Să vii pe la mine deseară, *că* femeia mea e dusă la Motoci, / Să facă uleiul. / Lasă, *că* nu vii degeaba. *Că* îţi dau o masă-două de făină. / – Dar m-aude fratele tău din vale .. *că* e atent, / *Că* ştie când îţi pleacă nevasta *că* aşa faci" (V, 167).

Cu valoarea cauzală, *că* nu are concurenţi în fraza lui Sorescu; sinonimele *căci*, *pentru că*, *fiindcă*, *deoarece* sunt rare, apar sporadic, doar în expunerea autorului, nu şi în vorbirea personajelor sale. Astfel, sunt obişnuite cauzale de felul: „Te aplecai când intrai în casa cu focul / *Că* pragul de sus era cam jos" (I, 62). Numai în limba populară cauzala poate avea ca termen regent o interjecţie: „Ascultam bufniţele pe marginea drumului, ori cucuvelele, / *Uşi* ! încerca mama să le sperie, *că* numai voi m-aţi cântat / Toată viaţa" (I, 109). Populară este şi subiectiva cu *că* pe lângă *a fi* impersonal (de regulă la imperfect): „Să vezi cum a fost: era *că* ne mâncau păduchii, nene" (I, 40)[2].

Adeseori *că* introduce o subordonată care se dispensează de termenul regent (un verb de zicere, mai rar un verb impersonal ori de alt tip). E vorba de construcţii eliptice proprii limbii vorbite: „Îi murise copilul la spital / Şi ăia [ziceau] *că* să-l

[2] Termenul regent al subiectivei poate fi substituit printr-o intonaţie aparte, ca în exemplul: „A împins de uşă, / Să se răstoarne uşa peste mine, nu alta !" (IV, 125), înţelegându-se ca regent „era, era cât pe-aci, gata, aproape"; „Şi când mutau aria, au tras numai ei vaporul / ... La deal, un kilometru. / Ca să mergi cu vaporul ăla, / Doi boi, prin pământul moale !" (IV, 32). Elipsa elementului determinant în raportul subiectiv este un fenomen obişnuit în limbajul afectiv.

În textele lui Sorescu conjunctivul e foarte frecvent, întocmai ca în limba populară, fapt explicabil prin valorile numeroase pe care le poate avea acest mod: „Nu-ţi era frică de hoţi / *Să* te *omoare* cineva prin curte ?" (IV, 27); „Cânepa ... miroase tare, nu se lipeau albinele de cânepă / *Să* le *tai*" (II, 307); „Ce *să stea* ăl bătrân singur aici ? / L-a luat la el la Craiova. / Ei, bietul om, *să fi stat* două săptămâni" (IV, 73); „Nu vă culcaţi în iarbă, *să* vă *intre* / Vreun şarpe-n gură" (I, 45); „Am răzmat cârpătoru, postava, degeaba, / Că-mpingea *să* mă *răzbească*" (IV, 25).

BDD-A495 © 2012 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:59 UTC)

ardă la morgă" (VI, 369); „Uu-u ! [păcat, îmi pare rău] *că* n-am fost eu. Ştiam ce să-i zic" (I, 54); „Tu ce eşti, mă, aşa echipat? / [a observat] *Că* din repezeală ieşisem cu şorţul pe mine" (VI, 252); „– Voi ce faceţi mâine? / – Ce să facem, tată? … [ştii, uite] *Că* mai avem de răriţat, / De mers la plivit grâu …" (VI, 234); „O supărase rău, ea îl blestema acum / Şi el râdea. E, blestem de mumă ! Scârţ ! / [ştii, poate] *Că* n-o face cu răutate / Da' [să ştii, poate] *că* tocmai ăsta se prinde !" (VI, 336); „Taci, [vezi, uite] *că*-mi luaşi alăuzul !" (V, 200); „Fusese într-o vară la băi, tocmai la Covasna. / Băi, da' [cred] *că* i-a plăcut locul !" (V, 301); „Într-o zi o să pun mâna s-o / Încing eu / – Mă, [să-ţi fie ruşine] *că* ţi-e rudă" (I, 88); „Dă-mi un ciur de mălai, că nu mai pot de mămăligă [ştii, îţi spun] *Că*-mi aduse o femeie o coajă de mămăligă / Şi ce se-ncăierară pe ea !" (V, 135).

Uneori, *că* nu implică numaidecât un raport de dependenţă. Cel mult, s-ar subînţelege, ca în cazul precedent, un verb dicendi ca termen regent: „Jujincile sunt hăţurile vacii. / *Că* e şi un cântec: / «Şi o vacă în jujinci / Şi nevasta pe opinci»" (V, 127); „A fugit Lulu ca din puşcă. / *Că* e şi aici o socoteală / Mi-a spus mie unul de la Rast / (*Că* m-am dus să mă interesez)" (V, 126); „Ion Cioară, *că* mă-ntâlnii adineaori cu el, / Stă şi-şi păzeşte nevasta" (III, 470); „Dă-te, fa, mai încolo, *că* bine mai e şi pe pământ / *Că* parcă în groapă nu stai tot pe jos ?" (I, 60); „Iar pe dăbuleancă a băgat-o-n casă, *că* de la Dăbuleni era aia" (II, 266). „Înseamnă că n-are aplecare spre treaba asta, spre lătrat, / E slab de cap, de gură ... E debil ... / *Că* nu vezi câinii de la oraş ? / Câini de bloc" (V, 127). În exemplele acestea *că* are mai degrabă o valoare explicativă, care derivă din cea cauzală. Şi prin intonaţie propoziţia cu *că* se abate, ca o paranteză, de la ritmul continuu al frazei.

Alteori, cauzala cu *că* presupune o condiţională, ca în exemplul: „N-am potricala la mine, *că* [dacă aş avea-o] le-aş da şi gaură" (I, 39).

Un exemplu cu *că* consecutiv: „Era desculţă şi c-un găscan la subsioară, / *C*-au râs şi copiii din clasă când au văzut-o" (III, 419).

În ce priveşte conjuncţia *dacă*, reţinem faptul că apare cu valoare retorică, în fraze mai largi, dominate şi de o intonaţie specifică. „Mă Nicolae, zice, din ăsta să-mi ciopleşti tu mie / Lada de zestre ... când o fi. / – Lasă, Moşule, c-o mai fi până atunci. / – *Dacă* ! Hai, fă-i semn, să nu rămân pe dinafară" (I, 87).

„Se punea şi lua lingura. – Leliţă, fă, ce faci, că e apă goală ? / – *Dacă* ! mie-mi place şi aşa. / Stătea pe ciuci la unghete şi lua cu lingura din oala care fierbea. / – Păi e doar apă caldă, nu e ciorbă. / Pusei, uite, să fac turtă. / – *Dacă*, e bună şi aşa" (V, 166).

„– Nu-ţi era frică de hoţi, / Să te omoare cineva prin curte ? / – Păi, *dacă*, eu vream ! Să mă mănânce vreun lup, / Să mă omoare cineva, să scap. / – Sau să se fi făcut el că vine ... / Moroi ... Doamne fereşte ! / – *Dacă*. / Mă uitam să vie, şi nu venea" (IV, 27).

„I-au luat ... două case, / Că erau ale lui, nu erau făcute de stat. *Decă*, / Le-au luat" (V, 183).

„ « ... Varza ... puneau o mână de mălai / Şi fierbea aşa şi ăla era prăjitul !» / «O-ngroşai» – zice. / *Dacă*, mă, şi mâncau şi erau sănătoşi" (III, 386).

BDD-A495 © 2012 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:59 UTC)

De obicei, *dacă* retoric, propriu limbii vorbite, e precedat de *ce*: „Dacă nu te întorci, te dezmoştenesc ! Mă faci tu să ajung / Până aici ! Mă duc la primărie şi fac act. / – *Ce dacă* !” (I, 79).

Cu funcţie retorică sunt şi propoziţiile care exprimă eventualitatea, presupunerea şi sunt introduse prin *dacă*: „Încep să întoarcă pe dos casa. – Fă, *dacă*-l ţinea sub căpătâi ?” (IV, 82).

În limba vorbită valoarea lui *dacă* e atât de subtilă încât poate apărea ca semn al aspectului negativ al unei principale: [Omorâse câinii] „*Dac*-o să mai auziţi voi lătrat prin sat ... se lăuda el” (III, 395).

Dacă se apropie de valoarea cauzală într-un enunţ exclamativ: „Şi m-am chinuit aşa şi tocmai seara ... / Ai venit tu pe lume. / A fost greu, că eu *dacă* am stat la război” (II, 318).

„*Dacă* au dărâmat ei biserica, de pe timpul lui Pazvante, / Ce să mai aibă grijă de-o poză a unor bieţi eroi.” (III, 348).

Dacă poate apărea în aceeaşi frază cu *că*, într-un raport cauzal vag, insesizabil: „Sta în casa ei, *că* el nu-şi făcuse, *dacă* tot avea ea” (II, 270).

Conjuncţia *de*, care e foarte frecventă, e folosită cu mare încărcătură de roluri, ceea ce e în acord cu structura sintactică foarte concentrată a textului. Raporturile final, consecutiv şi atributiv se redau în mod obişnuit prin construcţii cu *de*. Este ilustrativă, în acest sens, fraza: „Au avut peşchire *de*-au dat la toată lumea” (VI, 412). Important este însă faptul, pe care îl reţinem aici în mod special, că în cazul concordanţei temporale *de* poate fi echivalat cu o conjuncţie copulativă, ca în exemplele: „Îmi fătase o oaie doi miei, zbiera oaia şi mă duceam *de*-i luam” (IV, 26); „Se punea *de* lua cenuşă” (II, 276); „Când au plecat *de*-au pus-o-n car” (IV, 13); „Când s-a-mbolnăvit *de*-a murit” (III, 414); „Atunci e schijă, de când au tras tunurile noastre, / De la Calafat, *de*-a zis regele: Asta-i muzica / Ce-mi place” (V, 121); „Când era bunicul elev / *De* era învăţătorul lor unul Buzescu” (VI, 350); „Sări, Lisandrie, *de* mătură prispa” (I, 74); „Du-te *de*-l ia de la Craiova” (III, 330); „Scoal, fa, *de* fă-mi o azimă de pâine” (III, 430).

Expansiunea lui *de* în raportul de coordonare e o caracteristică a limbii vorbite. Verbele se află la indicativ sau la imperativ, în contexte în care e posibil *şi*: *Vine de-l ia = Vine şi-l ia*. Preferinţa pentru *de* s-ar explica prin aceea că e o conjuncţie care, şi în această situaţie, păstrează încă o vagă valoare de element al subordonării.

În raportul atributiv intervenţia lui *de* în fraza lui Sorescu e un fenomen obişnuit. Se substituie, formal, un pronume relativ, a cărui funcţie sintactică e reluată prin pronumele personal. Iată câteva exemple: „Avea două cămăşi. Una nouă, bună / *De* mergea *cu ea* gătit” (IV, 85; = cu care mergea); „Gealap, câinele ăla / *De* v-am mai spus *de el*” (IV, 42; = de care v-am mai spus); „Şuba e a lui tica, / *De* l-am îngropat *cu ea* astă-toamnă” (I, 141; = cu care l-am îngropat); „Îmi acoperiţi pietroaiele *de*-mi ascut custura *pe ele*” (I, 122; = pe care îmi ascut).

BDD-A495 © 2012 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:59 UTC)

Sunt exemple numeroase şi de substituire prin *de* a pronumeului *care* în nominativ sau în alt caz fără prepoziție: „Da' proasta aia *de* nu ştia să-şi facă săpunul" (V, 157); „Seamănă acum / C-o poză de-a maicăi, *de* e pe perete" (III, 331; = care); „... caii ăia furați / *De* li se pun cârpe, trențe, pe copite, / Să nu facă zgomot... / " (II, 246; = cărora); „Şi-a răsturnat-o în bătătura unui om *de* cioplea pietre" (II, 165; care); „Lua scurteicile *de* li se mai zicea şi cațaveici" (I, 141; = cărora); „E o buruiană *de* are rădăcini în toate părțile" (III, 399; = care); „A dispărut / Ulmul din vârful dealului, de pe mejdina noastră, / *De* stăteau oamenii la umbră" (IV, 111; = la umbra căruia); „Unde se născuse baba, / Bunica mea dinspre tată, cea mai frumoasă femeie din sat, / *De*-i făcuseră şi cântec" (I, 44; = căreia); „Mă, ăia *de* vă suirăți pe pod ... / Dați-vă, gagă, mai la o parte" (I, 69); „Trece fudul prin sat, de i se pare nevesti-si *de* stă / Împopoțonată alături că toate muierile se / Uită la el" (I, 81).

Propoziția cu *de* determină adesea nume de persoane: „Cica *de* a luat pe Lache, / Ionica *de* l-a ținut pe Gorie" (III, 480; = care) sau pronume demonstrative populare: „A murit sora Lisandrei a *de* trebuia să aibă grijă de ea" (IV, 14; = care)[3].

Am reținut în aceste pagini câteva particularități ale frazei din *La Lilieci* care se identifică în limba populară. Se poate arăta astfel că gândirea artistică a unui mare scriitor ni se descoperă prin examenul subtilităților la nivelul frazei.

SYNTAXE POPULAIRE EN *LA LILIECI* DE MARIN SORESCU

(Résumé)

Généralement, la structure de la phrase dans les textes du volume *La Lilieci* de Marin Sorescu a un caractère populaire. C'est la coordination des propositions qui prédomine, suivant une pensée qui organise d'une manière simple les référents. Les phrases à subordination en étage, propres à l'expression des déductions logiques, sont presque totalement absentes. Les propositions sont courtes, le plus souvent liées à l'aide de *şi* narratif, tout comme dans les contes populaires et dans la langue parlée.

En ce qui concerne la subordination, les conjonctions les plus fréquentes sont *că*, *dacă* et *de*, comme dans la langue populaire. La conjonction *că* exprime presque tous les rapports de subordination. Quelquesfois, *că* n'implique pas un rapport de dépendance directe, l'élément principal pouvant manquer. La conjonction *dacă* a une intéressante valeur rhétorique à intonation spécifique. La valeur causale de cette conjonction est usuelle. *De* fonctionne souvent comme ses équivalentes copulatives. Son emploi dans le rapport attributif est un fait banal.

Pour conclure: la pensée artistique d'un grand écrivain se reflète dans la nature des subtilités au niveau de la phrase.

Cuvinte cheie: limbă populară, structura frazei, stil poetic.
Mots-clés: langue populaire, structure de la phrase, style poétique.

Universitatea din Bucureşti
Facultatea de Litere
Str. Edgar Quinet nr. 5–7

[3] Dacă atributiva e introdusă prin pronume relativ, acesta apare invariabil: „S-a prăpădit … înecată în vin / Ca soldații eliberatori, *care* am auzit că, prin beciuri, împuşcau buțile şi puneau gura la țurțur" (VI, 263).

BDD-A495 © 2012 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:59 UTC)